

Становище

От проф. д-р Николай Иванов Ненов,

Директор на Регионален исторически музей – Русе

Относно: Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” на тема: „Тракийският“ разказ в съвременна България – стари легитимационни рефлексии или търсене на европейска принадлежност (исторически образи, културни стереотипи и идеологически конструкции)“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. България – исторически стереотипи и съвременни европейски образи) от докторант Иво Емилов Страхилов, с научен ръководител доц. д-р Георги Александров Вълчев, при Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Катедра „История и теория на културата“.

Дисертационният труд, който стои пред нас, се отличава с концептуален подход, съсредоточен върху критическото осмисляне на формите на културното наследство. Това позволява на автора да направи диахронен срез, чрез който да ни позволи да видим зараждането – без позитивни и негативни, на част от националния разказ, който днес мнозина приемат за даденост. Изобретяването на собствена престижна античност е важен момент от нашето културно развитие, тъй като това ни прави равни с другите в Европа, изправя ни конкурентно срещу утвърдените представи за класическата древност при тоталната доминация на гръко-римската култура, вписва темата като част от възможните дифузни пространства на стария континент, където се прешлитат културите и на други древни народи. Активностите по темата позволяват постепенно да се утвърди образ, който е „конвертируем“, признат от чужди и свои, част от престижното минало, чиито проявления се разпознават и като наследство. В процеса на устойчивостяване на това наследство и в хода на превръщането му в инструмент за въздействие върху съвременността, авторът проследява намесите на множество институции и личности, както и техните разнопосочни интереси. Тяхната активност прави „тракийския“ разказ осезаем, а разнородните му употреби го превръщат във всекидневие. По този начин е проследена трансмисията от официалните образи и

публичните им изяви по темата, до включването ѝ като част от локална представителност и възможен елемент от местна идентичност, което е сред безспорните заслуги на автора.

Настоящото изследване прави опит за трансдисциплинарен прочит на наследството по темата за траките в съвременна България, което в неговите разнородни части съства „днешния образ на автохтонната античност“ (с.3). При композирането на този образ се пресичат разообразни действия и възгледи относно миналото и неговото наложително присъствие в настоящето. Изследователят е потърсил множеството гледни точки на включените в това действие социални и културни актьори, наши и чужди, чиито активности рефлектират върху „тракийския“ разказ у нас.

Изобретяването на „тракийското“ и неговия потенциал за „конструиране и отиграване на европейскост“ е главната цел на дисертационния труд. Докторантът проследява повечето от случаите и местата на производство на тракийското наследство, както и институциите, които поддържат неговата жизненост, каго по този начин хвърля светлина към асоциациите от хетерогенни актьори, превръщащи наследеното в наследство.

В този контекст погледът към музеите и тяхната дейност несъмнено е важен „за производството на тракийското наследство, доколкото анализът се занимава и с ролята на музейните изложби в конструирането на значения“ (стр. 77). Но работата на докторанта не само проследява постепенното увеличаване на археологическите (тракийски) артефакти в подбора на изкуствоведите, но поставя и акценти върху промяната на мисленето на участниците в процеса на съставяне на експозиционни решения. „В този смисъл е необходимо да се намери възможен баланс, който да взима предвид колекциите от предмети и като материални, и като социални асемблажи.“ Тук авторът търси необходимите връзки между музея, ръководството му, експонатите и посетителите – всичко това положено в сложни взаимодействия, но според мен не би ги открил, въпреки заявеното намерение, тъй като тракийските изложби преди всичко са политически (властови) продукт от музейни притежания, а не реална продукция на музейно менажиране. Затова подказва и разнородната собственост на артефактите, които само пред външен поглед придобиват монолитност на произхода, докато връзката на отделните музей с конкретните експонати се губи. Де факто никоя от изложбите на тракийска тематика към момента не е типичен музеен продукт, тъй като

създателите на тези изложби не подчиняват концепциите си на визията на конкретен музей.

Како проследява своеобразните „корени“ на тракийската изложба, докторантът прави видим процеса на съзряване на идеята за репрезентативността на „тракийското“ по отношение на националното, проследява в детайли промяната в експозиционните планове, в които изобилието от етнографски артефакти се стопява във времето за сметка на археологическите, които след 1974 г. се увеличават значително. По този начин наблюденията му съставят сигурна основа за ситиуирането на тракийското като естествена парадигма, породена от средата, поради което – (изглеждаща) наследена и своя. В същото време трябва да отбележим, че част от тракийските съкровища се появяват след средата на 70-те години на XX век, при това те не принадлежат на съсредоточения изследователските погледи регион на „Тракия“ (в южна България). Изобилието от изображения и сюжети по предметите от Рогозен и Борово довеждат до конструирането на т.нар. „видим мит“ (по Маразов), който стои в основата на множество по-сетнешни интерпретации на тракийската религия. Едва след това във времето идват откритията, обвързани с археолога Г. Китов, които поради реалния им археологически контекст не притежават проблематична идентичност на част от съкровищата, формиращи основата на „тракийския“ разказ за принос в Античността.

В избистрянето на механизмите за употреба на „тракийския“ разказ докторантът се спира на особено важния елемент за създаването и провеждането на комплексните научни експедиции, ориентирани около тракийската проблематика. Те създават масивни архиви от целенасочено събрани данни, а водещо място тук имат локалните елементи от традиционната фолклорна култура. В тях често са разпознавани реликти от древна обредност – докторантът тук, като се опира и на други изследователи, се спира на възможността чрез древното да се създаде специфичен образ на наследството, който се отнася за хетерогенни региони (Лудогорието, Източни Родопи), с население, което има различно вероизповедание. Макар и да не преследват непременно същите идеологически намерения, ще трябва да отбележим, че и до днес в тези райони акцентите върху тракийското минало преобладават, пренебрегвайки други форми на наследства.

Како проследява поредица от исторически образи, културни стереотипи и идеологически конструкции, изследователят се спира на динамиката в сферата на

културното наследство „отдолу“. Активността в последните години се проследява в няколко посоки, а примерите са от цялата страна. Според изследователя - днес множество граждански мобилизации, призовават за запазването на една или друга културна ценност, протестираг срещу събарянето на даден паметник или пък – както виждаме от последните месеци - искат премахването на водна стена, приличаща на надгробие. Авторът се спира на темата за увеличения брой на историческите възстановки от различни периоди, както и изявите на новата празничност, която включва и т.нар. антични и средновековни фестивали. Без непременно да прави анализ на едни или други прояви в темата, за целите на неговото изследване е необходимо и достатъчно познаването на най-различимите сред тях, които в своята съвкупност насищат с образи местата на „тракийското“.

Специален акцент в настоящата работа е поставен върху ролята на непрофесионалните историци, които имат претенции, че се занимават с разкриването на „истинската българска история“. От една страна критическият подход на изследователя го задължава да впише и тази група, като посочи нейното място в диалога по темата, но в същото време някои от действията му служат за увеличаване на видимостта на въпросната група от хора. И тъй като цитираните имена са ограничен брой, а измеримостта на тяхната популярност е проблематична, би могло да остане впечатление за преекспониране на ролята и действията на „непрофесионалните историци“. Според автора „обвързването с настоящето е ключово за алтернативните историци, които се афишират като компетентни и по съвременни проблеми от най-разнообразно естество“ (с. 277). А тъкмо погледа върху днешните употреби на „тракийския разказ“, независимо от това дали е със знак плюс или минус пред скоби, прави пълно и пълноценно изследването на докторанта, тъй като показват сходни нужди и употреби на наратива, конструиран от различни актьори. Появите на алтернативните историци и истории съответстват на сегментираността на света, на атомизирането на възприятията и независимо от реалната публична тежест на доводи и твърдения, те представляват влог в диалога между нашата национална и европейска идентичност, посредством исторически разказ. В контекста на настоящата работа, мястото на тази група се явява ключово за формиране на отделни аспекти от съвременните употреби на „тракийския“ разказ, при което положените усилия от страна на изследователя довеждат до необходимия резултат, необходим за целите на изследването, което му дава възможност да обобщи, че „границите между

производители и потребители, експерти и любители, професионалисти и аматьори се размиват все повече“.

Друг важен момент в анализа по темата са „проектната дейност и медийната археология“, две понятия, оставили ясни и различни следи в топоса „наследство“ със своите противоречиви резултати – не само икономически, като решения, акумулирали финансов ресурс и очаквания за постоянни приходи, но и идеологически, доколкото активно предефинират елементи от наследството. Наблюденията тук се съсредоточават върху конкретни проявления в сферата на археологията, доколкото тя е обвързана с места и образи, вписали се в изявите на „тракийския разказ. Чрез тях стават видими множеството от актьори и институции, които преплитат интересите си в употребите на наследството като ресурс, подчертава се явната липса на „наследниците“ и заместването им от псевдограждански сектор, експерти, местни власти и като цяло се посочват онези „свързвания и противоречия, които маркират изграждането на локален разказ за траките“, при това много често – в контекста на приоритети от политическия дневен ред на страната и Европейския съюз.

Докторантът ситуира настоящето изследване в контекста на интердисциплинарните изследвания в областта на културното наследство, тъй като те биха могли да анализират взаимодействието на управленски практики от други сектори и прилагането им върху системата за организация и управление на културното наследство. Тъкмо управлението на наследството – начините за неговото споделяне с различни аудитории и превръщането му в значим фактор за разпознаване на локалното, се явява ключово умение, което може да превърне потенциала в реалност.

В своите три части на текста докторантът е развил систематичен подход за детайлно изясняване на тезата, като се съсредоточава в нееднородността на наследството, обвързано с траките, след което концептуализира терена си на изследване и провежда множество интервюта, които се превръщат в гръбнак на неговите тези. На тази сигурна база се разгръщат наблюденията и анализите върху формите и употребите на културното наследство, за да се постигне търсената цел - чрез утвърдени и доказани научни методи да се посочат процесите, довели до конструирането на „тракийския“ разказ сред официалния наратив на наследството. Става ясно, че тракийското наследство и неговите репертоари не могат да бъдат обяснени само с една доминираща идеология, поради което фокусът на докторанта се спира на съвременно разбиране за

миналото, проблематичното в някои отношения, което той извежда като значим културологичен проблем (372 с.).

В заключението си докторантът посочва, че в резултат на наблюденията и анализите, е установено, че културното наследство, обвързано с траките, все така активно обслужва и днешните национални потребности от „славно минало“, поради което неговият потенциал и в бъдеще ще получава „грижи“ и внимание, които да инструментализират тракийското наследство на Балканите.

Текстът има добре съставена библиография по темата, която е използвана според необходимостите на съответните тези. В работата са употребени различни подходи и методология, а чрез своите лични наблюдения и анализи докторантът е уловил устойчивите места, открил е и е посочил механизмите за разнообразяването или обогатяването на вариантите на културното наследство, чиито употреби са обвързани с конструирането на „тракийския“ разказ в съвременността. Ето защо смятам, че дисертационният труд на Иво Емилов Страхилов за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ на тема: „Тракийският“ разказ в съвременна България – стари легитимационни рефлексии или търсене на европейска принадлежност (исторически образи, културни стереотипи и идеологически конструкции) в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. България – исторически стереотипи и съвременни европейски образи), е успешно защитен и заслужава положителна оценка.

20.04.2019 г.

